

5. Kalakura Ya. S. Ukrainska kultura: tsyvilizatsiinyi vymir / Ya. S. Kalakura, O. O. Rafalskyi, M. F. Yurii. – K.: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2015. – 496 s.

6. Kasianov H. «Natsionalne vidrozhennia» chy «natsiotvorennia»? [Tekst] / H. Kasianov // Istorii ta pravoznavstvo. – 2007. – №19–21. – S.99–103.

7. Kotsur A. P. Definitii «natsionalne vidrozhennia Ukrainy», «ukrainske natsionalne vidrozhennia» v ukrainskii istoriohrafii XX – pochatku XXI st. [Tekst] / A. P. Kotsur // Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: zb. nauk. pr. – Izmail, 2011. – Vyp.30. – S.80–93.

8. Kravchenko V. V. Narysy z ukrainskoi istoriohrafii epokhy Vidrozhennia: druha polovyna XVIII – seredyna XIX [Tekst] / V. V. Kravchenko; NAN Ukrainy, In-t ukr. arkhiohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho, Kharkivskiy derzh. un-t. – Kh.: Osnovy, 1996. – 296 s.

9. Kulturne vidrozhennia v Ukraini [Tekst] / za red. T. O. Silaivoi. – Lviv: Asteryks, 1993. – 222 s.

10. Natsionalizm: antolohiia [Tekst]. – 2–he vyd. (pererobl. i dop.) / uporiad.: O. Protsenko, V. Lisovi. – K.: Smoloskyp, 2006. – 684 s.

11. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk [Tekst]: navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl. – K.: Heneza, 1997. – 400 s.

12. Sarbei V. H. Natsionalne vidrozhennia Ukrainy / V. H. Sarbei. – K.: Vydavnychi dim «Alternatyv», 1999. – 336 s.

Semerhei N. V., candidate of History, associate professor of the Department of Philosophy and Social Sciences, HSEE of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy» (Ukraine, Poltava), nsemergey@ukr.net

National and cultural renaissance in historiography and politology of Mykhailo Drahomanov: historiographical context

The proposed article is devoted to the discovery of foreign and Ukrainian historiographical discourse on the issue of historical and political-psychological views of Mykhailo Drahomanov on the causes, essence and significance of the national-cultural renaissance of Ukraine. The author pays attention to the fact that in modern historical science, the idea that M. Drahomanov considered culture as the basis and the essential factor of the political revival of the nation was substantiated. In his opinion, the first line of national renaissance is the process of socio-cultural self-determination in various parts of the Ukrainian national-cultural heritage, its glorious past and rich traditions. The author proposes an overview of modern approaches to the interpretation of the notions of «national renaissance» and «cultural renaissance», attention was paid to their interpretation in the creative heritage of Drahomanov. The conclusion about the national and state-creative role of the ideological heritage and public-public activity of M. Drahomanov for the formation and development of modern Ukrainian statehood has made.

Keywords: national renaissance, cultural revival, federation, autonomy, historiography, national political program, liberalism, democracy, independence, association of communities, community socialism.

* * *

УДК 624.21/8+625

Салата Г. В.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри соціальних комунікацій та інформаційних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), salaty@bigmir.net

ПРОФЕСОР Л. Д. ПРОСКУРЯКОВ (1858–1926 РР.): ШТРИХИ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

Зроблена спроба виокремити і окреслити внесок Л. Д. Проскурякова в історію науки і техніки за радянської доби. Відтворено ключові сегменти діяльності наукової школи у розробці теорії споруд. Метою статті є відтворення внеску професора Л. Д. Проскурякова у розвиток будівельної механіки 1918–1926 рр.

Ключові слова: Л. Д. Проскуряков, будівельна механіка, теорія споруд, історія науки і техніки.

У 2018 р. минає 160 років від дня народження Лавра Дмитровича Проскурякова (1858–1926 рр.). На початку

XX ст. він був яскравою фігурою в історії технічної науки, зокрема залізничного мостобудування. Однак його спадщина досі не вивчена належним чином, не проаналізована, гідно не оцінена і не донесена до сучасника у повному обсязі. На жаль, майже немає праць, присвячених безпосередньо науковій діяльності вченого. Також відсутній конкретний життєпис вченого.

Однією з причин цього є те, що вивчення спадщини Л. Д. Проскурякова велося спеціалістами з окремих галузей науки і техніки, які переслідували конкретну мету. Звичайно, це не дозволило охопити усю багатогранну і міждисциплінарну за своїм характером творчу спадщину вченого. Хоча у вітчизняній історично-технічній літературі роль вченого у розвитку світового мостобудування висвітлювалася неодноразово, все ж поділ наукових інтересів Л. Д. Проскурякова дробить його цілісний образ на безліч окремих біографічних деталей.

Історіографічний аналіз робіт з окресленої теми свідчить, що проблема не обійдена увагою дослідників, однак вона носить безсистемний характер, розвідки хибують на асиметрію історіографії проблеми. Зазвичай, енциклопедичні видання [1, с. 37]; публікації присвячені вшануванню ювілейних дат Курського і Білгородського країв [2, с. 12; 3, с. 55–60; 4, с. 144–145]; загальна література з архітектури [5, с. 70; 6, с. 121–124; 7, с. 285]; історії залізничного транспорту [8]; науково-технічні і науково-популярні журнали [9, с. 279]; роботи, присвячені історії будівництва мостів, в яких тією, чи іншою мірою зазначено про Л. Д. Проскурякова як автора проекту у їх створенні.

Вище зазначене надає підстави, застосувавши хронологічний, аналітико-синтетичний методи реконструкції подієвих явищ, залучившись джерельною базою: документальною бібліотечних фондів України і Росії та електронною зі сторінок публічного доступу мережі Інтернет, відкритих джерел фізичної інфраструктури Інтернет на основі протоколів передачі даних HTTP (HTTPS), впорядкувати, виокремити неточності та забуті сторінки головних віх життя та професійної діяльності Л. Д. Проскурякова 1918–1926 рр.

Головною метою публікації є спроба надати цілісну картину з ключових етапів життя і діяльності радянського періоду життя і діяльності Л. Д. Проскурякова; відобразити внесок Лавра Дмитровича в історію світової науки і техніки.

Варто наголосити, що за останні два десятиліття відбулися певні зрушення у справі освоєння наукового доробку Л. Д. Проскурякова [10–11]. Грунтовною серед доробку 90–х рр. XX ст. є стаття В. С. Аверіної «Короткий огляд інженерної, наукової і дослідницької спадщини Л. Д. Проскурякова (1858–1926)» [12]. У повідомленні О. В. Слабухи «Архітектори Приенісейського Сибіру: кінець XIX – поч. XX ст.» висвітлюється архітектурна компонента діяльності Л. Д. Проскурякова [13]. Заслужують на увагу статті, присвячені Л. Д. Проскурякову у збірниках наукових праць [14–15].

Головною справою життя Л. Д. Проскурякова стали мости – з'єднувати простір над землею і водою різноманітними матеріалами, наплавними, балковими, підвісними і арковими конструкціями – справа усього життя видатного інженера! Вже перші з них, побудовані за його проектами, відрізнялися від раніше побудованих

своєю оригінальністю, низкою нововведень. Так, під час будівництва мосту через р. Сула в Україні 1887 р. Л. Д. Проскуряков замінив опори мосту при високих насипах новою конструкцією, що забезпечило значне зниження витрат. Ним було запропоновано будувати ферми мосту з трикутною решіткою. Це дозволяло точно розрахувати зусилля у різних елементах і точках мосту, що у свою чергу, використовувалося проектувальником і будівельником для покращення якісних параметрів мостів при їх будівництві.

Лавр Дмитрович – автор більше ста досконалих проектів мостів, переважна частина яких втілена у життя, що ґрунтовані на економічній доцільності, естетизмі, архітектурній досконалості з фермами нового типу через р. Західний Буг, р. Сейм м. Конотоп, р. Дніпро м. Запоріжжя в Україні та мости через річки Нарву, Волхов, Оку, Амур, Єнісей, Зею та ін. Інноваційні методи розрахунку і теорія ліній впливу Лавра Проскурякова стали підставою перегляду методів розрахунку мостових ферм.

У буремні двадцять роки двадцятого століття – доби становлення нової держави, зокрема у 1918–1919 рр. основні наукові дослідження у галузі мостобудування здійснювалися під керівництвом Технічного комітету Народного Комісаріату шляхів сполучення, а також Головного комітету державних споруд Всеросійської Ради народного господарства. До роботи у цих комітетах були залучені Л. Д. Проскуряков, Г. П. Передерій, М. С. Стрільцевий, С. О. Бернштейн, Є. Є. Гібшман, К. О. Опенгейм та представники науково-технічної школи Проскурякова – І. П. Прокоф'єв, Є. О. Патон, І. М. Рабінович, П. О. Веліхов.

У 1919 – на початку 1920-х рр. у Москві, Петрограді і Києві були створені перші мостовипробувальні станції, які займалися вивченням статичного та динамічного впливів залізничного навантаження на мости. Московською станцією керував професор М. С. Стрільцевий, Петроградською – М. М. Беляєв і Київською – учень Лавра Дмитровича Є. О. Патон.

Важливі роботи, спрямовані на удосконалення проектування і будівництва мостових споруд, були виконані в транспортних вишах колишнього СРСР. Так, у Механічній лабораторії Ленінградського інституту шляхів сполучення проводилися випробування різних способів зварювання арматури залізобетонних мостів, вивчалися причини утворення розколин у метали прогонних споруд, які перебували в експлуатації.

У свою чергу, у Механічній лабораторії Московського інституту інженерів залізничного транспорту здійснювалися дослідження металу прогонних споруд старих залізничних мостів. Під керівництвом Л. Д. Проскурякова, учнем і послідовником Лавра Дмитровича професором І. П. Прокоф'євим, розроблені принципи розрахунку мостових опор глибокого занурення, що були покладені в основу норм проектування.

Питання будівництва регуляційних споруд для захисту опор мостів від розливу і пошкоджень активно розглядалися членами науково-технічної школи Л. Д. Проскурякова. Результати наукових досліджень отримали висвітлення в наукових монографіях і підручниках.

Так, раніше при вивченні курсу мостів, розглядалися конструктивні рішення окремих елементів та вузлів.

Л. Д. Проскуряков у своїх працях виклав нові принципи побудови курсу мостів, які базувалися на критичному аналізі споруди в цілому, оцінці її міцності, довговічності, поведінки при експлуатації і зовнішнього вигляду споруди. Ці принципи Л. Д. Проскуряков застосував для отримання найбільш раціональних рішень при проектуванні мостових конструкцій, що у свою чергу отримали визнання і стали методологічною «основою підготовки інженерів-мостобудівників у вищій школі» [16–18].

Поява нових видів рухомого складу на залізницях і результати досліджень впливу навантаження на мости, які здійснювалися мостостанціями, Мостовим бюро, такими окремими спеціалістами, як Л. Д. Проскуряков, призвела до уведення нових розрахункових навантажень. При цьому враховувалися динамічні впливи рухомого складу на мости, як і показники з розрахунку металевих мостів на витривалість.

Особлива увага Л. Д. Проскуряковим приділялась розробці методу оцінки вантажопідйомності металевих прогонних споруд, спроектованих згідно норм кінця XIX – початку XX століть. Так, у 1923 р. згідно доручення Науково-технічного комітету Народного Комісаріату шляхів сполучення, Московська мостовипробувальна станція під керівництвом Л. Д. Проскурякова та його учня П. О. Веліхова здійснила обстеження Сизранського мосту через р. Волга [19].

У результаті виконаної роботи, були виявлені можливості пропуску більш потужних паровозів мостовими переходами. Члени науково-технічної школи Л. Д. Проскурякова, інженери-мостобудівники запропонували класифікацію вантажопідйомності прогонних споруд та методику, яка дозволяла отримати об'єктивну оцінку несучої здатності конструкцій і з'ясувати запаси їхньої міцності. Це дало можливість не робити заміну понад 600 прогонних споруд і цим самим заощадити понад 300 тис. т металу і близько 400 млн. рублів.

Лавр Дмитрович першим в Російській імперії на практиці, увів нову систему і застосував новий спосіб розрахунку ферм. Запропоновані Лавром Дмитровичем ферми були значно більшими – за висотою і довжиною панелей. Вчений-інженер вперше застосував нову систему ферм, які зветься полігональними фермами (верхня частина мосту виглядає як ламана лінія). Така конструкція була чіткішою і для розрахунку і звичайно у виготовленні, для побудови мосту витраталося значно менше металу.

Професор П. А. Веліхов вважав, що Л. Д. Проскуряков по праву є «батьком графоаналітичних методів розрахунку», експериментальної школи у сфері опору матеріалів, сучасних методів викладання у вищій школі і логічних мостових форм у вітчизняній мостовій справі [19]. У кожному з перерахованих галузей Лавр Дмитрович зробив величезний і переконливий внесок, бо саме він є їх фундатором. І в кожній з них, особливу роль виконувала створена Механічна лабораторія, що була очолена професором Проскуряковим. У ній вчилися, проводили наукові дослідження, здійснювали виробничі випробування.

Після смерті Л. Д. Проскурякова у 1926 р. Лабораторії присвоєно його ім'я, у її залі був встановлений бюст у 1927 р. Згідно слів П. А. Веліхова: «Лавр

Дмитрович залишається жити у своїх творіннях – в створеній ним механічній лабораторії МПТА і, нарешті, у своїх грандіозних спорудах, щедро рукою розсіяних по усьому СРСР від західного кордону до Амура – величних, витончених, відомих далеко за межами Союзу» [19]. Нарешті, Проскурjakовим вперше запропоновані статично визначні трикутні грати, розроблені параболічні і полігональні статично визначні мостові ферми з шпренгельними графами. Лавр Дмитрович протягом сорока років проектував мости різних прольотів від 20 до 145 метрів: естетичним і раціональними «Проскурjakовськими фермами» були перекриті сотні мостових прольотів на залізницях України, Росії і Світу.

Список використаних джерел

- Украинская советская энциклопедия: в 12 т. Т.9. Проект – Семёнова / редкол.: М. П. Бажан [и др.]. – К: Гл. ред. УСЭ, 1983. – 567 с.
- Красноярск и его окрестности: (некоторые достопримечательности) / И. А. Сериков. – [Красноярск]: Краснояр. кн. изд-во, 1956. – 88 с.
- Наши замечательные земляки [Текст]: Сборник. – Белгород: [б. и.], 1974. – 93 с. – (Люди, которыми гордится наш край).
- Осыков Б. Белгородский алфавит. Краткий краеведческий справочник / Б. Осыков. – Воронеж: Центрально-Черноземное книжное издательство, 1990. – 208 с.
- Городская архитектура. Градостроительство. – 2012. – №11. – 70 с.
- Русские архитекторы и строители. – Москва: Типография Библиотеки им. В. И. Ленина, 1952. – 162 с.
- Щусев П. В. Мосты и их архитектура [Текст] / П. В. Щусев, чл.-кор. Акад. архитектуры СССР д-р техн. наук. – Москва: Гос. изд-во лит. по стр-ву и архитектуре, 1953. – 360 с.
- История железнодорожного транспорта России и Советского Союза, Т.1: 1836–1917. – СПб., 1994; Т.2: 1917–1945. – СПб., 1997.
- Нива // Иллюстрированный журнал литературы, политики и современ. жизни. – Санкт-Петербург: Типография и Литография А. Траншеля. – 1899. – №14.
- Мелуа А. И. Инженеры Санкт-Петербурга: Энциклопедия. – 2-е изд., доп. / А. И. Мелуа. – Санкт-Петербург; Москва: Изд-во Международного фонда истории науки, 1997. – 1040 с.; 1-е изд. – 1996. – 814 с.
- Шухова Е. М. Красота инженерных конструкций – требование самое законное...» / Е. М. Шухова // Архитектура и строительство Москвы. – 1997. – №3. – С.22–31.
- Аверина В. С. Краткий обзор инженерного, научного и исследовательского наследия Л. Д. Проскурjakова (1858–1926) / В. С. Аверина // Проблемы культурного наследия в области инженерной деятельности. – Москва: Знание, 2001. – Вып.2. – С.170–190.
- Слабуха А. В. Проскурjakов Лавр Дмитриевич / А. В. Слабуха // Архитекторы Приенисейской Сибири: конец XIX – начало XX века. – Москва: Прогресс-Традиция, 2004. – С.277–278.
- Самые знаменитые железнодорожники России / [авт.-сост.: Т. Л. Пашкова, В. А. Михайлов]. – Москва: Вече, 2005 (ГУПП Дет. кн.). – 316 с.
- Лавр Дмитриевич Проскурjakов (1858–1926) [Текст] // Выдающиеся выпускники и деятели Петербургского государственного университета путей сообщения / Н. А. Бабинцев [и др.]; ред.: В. В. Сапожников, Г. А. Глащенко, В. Е. Павлов. – Санкт-Петербург: ПГУПС, 2009. – С.272–273.
- Проскурjakов Л. Строительная механика / Л. Проскурjakов, проф. Имп. Моск. инж. уч-ща. – 5-е изд. Ч.1–2. – Санкт-Петербург: тип. А. Бенке, 1912. – 2 т.; Сопrotивление материалов. – [6], 290, [1] с.: черт.
- Проскурjakов Л. Строительная механика / Л. Проскурjakов, проф. Имп. Моск. инж. уч-ща. – 5-е изд. Ч.1–2. – Санкт-Петербург: тип. А. Бенке, 1912. – 2 т.; Статика сооружений. – [4], 232, [1] с.: черт.
- Проскурjakов Л. Д. Расчету сквозных ферм: (Эксцентрисческие узлы): Исслед. инж. Л. Д. Проскурjakова. – Санкт-Петербург: тип. М-ва пут. сообщ. (А. Бенке), 1885. – [4], 24 с., 1 л. черт.: черт.
- Велихов П. Памяти Л. Д. Проскурjakова: Некролог // Тр. Моск. Ин-та инж. Транспорта. – 1927. – Вып.3. – С.16–19.

References

- Ukrainskaja sovetskaja jenciklopedija: v 12 t. T.9. Proekt – Semjonovka / redkol.: M. P. Bazhan [i dr.]. – K: Gl. red. USJe, 1983. – 567 s.
- Krasnojarsk i ego okrestnosti: (nekotorye dostoprimechatel'nosti) / I. A. Serikov. – [Krasnojarsk]: Krasnojarsk. kn. izd-vo, 1956. – 88 s.
- Nashi zamechatel'nye zemljaki [Tekst]: Sbornik. – Belgorod: [b. i.], 1974. – 93 s. – (Ljudi, kotorymi gorditsja nash kraj).
- Osykov B. Belgorodskij alfavit. Kratkij kraevedcheskij spravocnik / B. Osykov. – Voronezh: Central'no-Chernozemnoe knizhnoe izdatel'stvo, 1990. – 208 s.
- Gorodskaja arhitektura. Gradostroitel'stvo. – 2012. – №11. – 70 s.
- Russkie arhitektory i stroiteli. – Moskva: Tipografija Biblioteki im. V. I. Lenina, 1952. – 162 s.
- Shhusev P. V. Mosty i ih arhitektura [Tekst] / P. V. Shhusev, chl.-kor. Akad. arhitektury SSSR d-r tehn. nauk. – Moskva: Gos. izd-vo lit. po str-vu i arhitekture, 1953. – 360 s.
- Istorija zheleznodorozhnogo transporta Rossii i Sovetskogo Sojuza, T.1: 1836–1917. – SPb., 1994; T.2: 1917–1945. – SPb., 1997.
- Niva // Illjustrirovannyj zhurnal literatury, politiki i sovremen. zhizni. – Sankt-Peterburg: Tipografija i Litografija A. Transhelja. – 1899. – №14.
- Melua A. I. Inzhenery Sankt-Peterburga: Jenciklopedija. – 2-e izd., dop. / A. I. Melua. – Sankt-Peterburg; Moskva: Izd-vo Mezhdunarodnogo fonda istorii nauki, 1997. – 1040 s.; 1-e izd. – 1996. – 814 s.
- Shuhova E. M. Krasota inzhenernyh konstrukcij – trebovanie samoe zakonnoe...» / E. M. Shuhova // Arhitektura i stroitel'stvo Moskvy. – 1997. – №3. – S.22–31.
- Averina V. S. Kratkij obzor inzhenernogo, nauchnogo i issledovatel'skogo nasledija L. D. Proskurjakova (1858–1926) / V. S. Averina // Problemy kul'turnogo nasledija v oblasti inzhenernoj dejatel'nosti. – Moskva: Znanie, 2001. – Vyp.2. – S.170–190.
- Slabuha A. V. Proskurjakov Lavr Dmitrievich / A. V. Slabuha // Arhitektory Prienisejskoj Sibiri: konec XIX – nachalo XX veka. – Moskva: Progress-Tradicija, 2004. – S.277–278.
- Samye znamenitye zheleznodorozhniky Rossii / [avt.-sost.: T. L. Pashkova, V. A. Mihajlov]. – Moskva: Vechе, 2005 (GUPP Det. kn.). – 316 s.
- Lavr Dmitrievich Proskurjakov (1858–1926) [Tekst] // Vydajushhiesja vypuskniki i dejateli Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta putej soobshhenija / N. A. Babincev [i dr.]; red.: V. V. Sapozhnikov, G. A. Glashhenkov, V. E. Pavlov. – Sankt-Peterburg: PGUPS, 2009. – S.272–273.
- Proskurjakov L. Stroitel'naja mehanika / L. Proskurjakov, prof. Imp. Mosk. inzh. uch-shha. – 5-e izd. Ch.1–2. – Sankt-Peterburg: tip. A. Benke, 1912. – 2 t.; Soprotivlenie materialov. – [6], 290, [1] s.: chert.
- Proskurjakov L. Stroitel'naja mehanika / L. Proskurjakov, prof. Imp. Mosk. inzh. uch-shha. – 5-e izd. Ch.1–2. – Sankt-Peterburg: tip. A. Benke, 1912. – 2 t.; Statika sooruzhenij. – [4], 232, [1] s.: chert.
- Proskurjakov L. D. Raschetu skvoznnyh ferm: (Jekscentricheskie uzly): Issled. inzh. L. D. Proskurjakova. – Sankt-Peterburg: tip. M-va put. soobshh. (A. Benke), 1885. – [4], 24 s., 1 l. chert.: chert.
- Velihov P. Pamjati L. D. Proskurjakova: Nekrolog // Tr. Mosk. In-ta inzh. Transporta. – 1927. – Vyp.3. – S.16–19.

Salata H. V., candidate of historical sciences, senior lecturer of the Department of Information, Library and Archives, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), salaty@bigmir.net

Professor L. D. Proskuryakov (1858–1926): touches to the reconstruction of the soviet period of life and activity

The publication attempts to define and outline the contribution of L. D. Proskuryakov in the history of science and technology of the Soviet era. Played a key activity segments of the scientific school in the development of the theory of structures. The aim of the article is the reconstruction of the contribution of Professor L. D. Proskuryakov to the development of structural mechanics 1918–1926.

Keywords: L. D. Proskuryakov, building mechanics, theory of structures, history of science and technology.
